

A SZEMERE-TÁR BAJZA-LEVELEI.

(Második és befejező közlemény.)

5.

Kedves barátom uram,

Május 12-d írt levelét örömmel vettem. Az engem nem bánthata, hogy barátom uram az Auróra felül keményen ítél, de az egy kissé fáj, hogy olly véleményben állottam barátom uram előtt, mintha én kemény ítéletet tűrni nem tudnék. Én egész lélekkel az vagyok, a minék írásaiban mutatkozom. Valamint másokat szigorúlag szeretek megítélni, úgy szeretem viszont, ha más engemet szigorúlag ítél-meg. A kemény, a szigorú, de alapos ítélet vezethet csak bennünket czélra; azok a kimélgetések sem az írókat nem tanítják, sem az olvasót nem figyelmeztetik semmi jóra és igazra. Azért praedicálok én mindig szóval és írásban őszinte, egyenes ítéletekről, azért kérem barátimat mindig arra, hogy írásimat kímélet nélkül bírálják. Nem elég-e, hogy saját hiúságunk lepkezetgeti vétkeinket, szükség-e, hogy még idegenek is tévedésben hagyjanak bennünket! — Szomorú dolog volna, ha én több ízbeli literatori összeütődéseim után sem tudtam volna még megtanulni a mások ítéleteit tűrni mind addig, míg azok általam fel nem dönthető alapon s elveken nyugszanak; úgy valóban kritikai lapok kiadását saját vesztetre kezdettem volna. Arra kérem én egész őszinteséggel és bizodalommal, kedves barátom uramat, hogy mindig és mindenhol, négy szemközt és publicum előtt, úgy szóljon felőlem, mint meggyőződése sugallani fogja, félre téve minden kimélgetéseket, mellyek úgy is csak az ügy rovására tétethetnek, sőt ha szükségesnek fogja látni, ne tartózkodjék *élességre* is ereszkedni. Szerencsétlen állapot volna, ha még barátom uram is, ki csak okkal szeret valamit állítani, megvonná tőlem őszinte ítéletét. Hogy én Döbrentei és Dezsőffy iránt éles voltam, az nem jelent intolerantiát a mások ítélete iránt. Ők engem pasquillizálni akartak s leczkézni, mint iskolás gyermeket; olly dolog, mellyet nehéz tűrni annak, ki a vessző alól kinőtt. Illyen az is, hogy Szemere most ellenem valamit nyomtattat, melly (a mint Fáy mondá) olly hangban van hozzám intézve: »Húzd le saruimat ficzkó!« Én azt tartom, hogy valamint Szemerének, ellenem írván, nincs szüksége olly tónusra, úgy nincs szükség arra is, hogy én az olly beszédet tűrjem. — De félre az olly kedvetlenekkel, mellyekből mindig jobban és jobban látom, hogy sorsom olly anyagból gyúrt, melly miatt *kell gyűlöltnem*. — Annak igazlására, miként nemcsak tűröm, de szeretem is az őszinte bírálatot, bátorodom megkérni kedves barátom uramat, ne terhelhetnék ezután az Aurórákat évenként a Kritikai Lapok számára recenseálni. A tavalival mindjárt a második füzetben el lehetne kezdeni. E kérést pedig azért bátorodom főképp tenni, mert sejttem, hogy a barátom uram ítélete nagyobb részint nem lesz kedvező. Kedvező ítéletet a Kritikai Lapokba magam felől nem akarnék felvenni, kivált először épen nem. Ezért midőn Schedel recenseálni akarván az Aurórákat, olyakat monda, mellyekből azt láthattam, hogy recenziója

inkábbára kedvező lesz, mint nem, a Kritikai Lapokba leendő felvételét meg kelle tagadnom, mert az illy dolog részrehajlást gyaníttat a publicummal, kritikának pedig nincs veszedelmesb, mint ha részrehajlás gyanújában áll.

Mi az Auróra iránt kimondott ítéletet illeti, abban mindenütt kezét fogok kedves barátom urammal, egyedül a Szomszédvár iránt *nem egészen*. Azonban, bármi igazak is a mondottak, én azt hiszem, ezen ítélet nem törhet pálczát az Auróra felett. Mert az nincs benne figyelemre véve, mit adhat a magyar irodalom e nemben? Én az Aurórárt korántsem tartom jónak, s mind eddig magam voltam a legkeményebb bírója, a mint barátim, kikkel minden nap vagyok, jól tudják: azt kell azonban még is mondanom, hogy olyan, millyet irodalmunkban adni lehet, azaz szépliteratúrai dolgozásoknak válogatott java. Mert íme, mellyik folyóiratunk, vagy mellyik almanachunk, sőt különösen megjelent könyveink mutathatnak jobb dolgozásokat e nemben? Én eltökéltem magamban, hogy az Aurórából minden rossz verset száműzni fogok s ez úgy hiszem, kivihető, mert nem gondolok vele, bár mi kevés versezet lesz is évenként benne, sőt a legrosszabb esetben kész volnék egy verset sem adni. A prózákkal szinte ezt kellene tenni, de az a kérdés, lehet-e? Ki ír nálunk prózát s ki ír csak türhetőt. Van-e historicusunk, ki almanachba tudjon írni? Miket valaha gróf Teleki írt, nem nyertek javallást. Vannak-e vígjáték, vagy elbeszélés-íróink? Amaz, ítéletem szerint, mind eddig csak egy volt s azt kiragadta közülünk a halál. Vig elbeszéléseinkben csak itt-ott találhatni valamit s e nemben is Kisfaludy pótlotta a legnagyobb hiányt. Komoly elbeszélőnk mind ez óráig egyetlenegy sincs, mert azokhoz képest a mit mi évenként írkalgatunk, hol áll, nem mondok *Cooper*, vagy *Scott*, de csak a német *Tieck* vagy *Schäfer* is a magok novelláikkal? Nálunk mind eddig a komoly nemben Bárfay érdemel legtöbb figyelmet s ő fájdalom nem ír. Azon fordul-meg tehát végtére az egész kérdés: mi jobb, kiadni-e az Aurórárt illy művészi középszerűségben, azonban társai mellett még is legjobban; vagy miután olly jóvá nem tehetem, mint akarnám, egészen félbe hagyni s helyet engedni az Uránia és Nefelejts még csak nem is középszerű virágainak, mellyek mind az olvasót, mind pedig a serdülő írókat vétkes izetlenséghez szoktatják? Én azt hiszem, hogy ez által sem a művészet, sem a irodalom, sem általában véve a nyelv, mellyre éppen most igen nagy gondunknak kell lenni, semmit nem nyerne. — Azt is mondá barátom uram, hogy Kisfaludy után jobb könyvet kellett volna adni: de nincsenek-e Kisfaludynak olly évei, mellyek még gyöngébbek ennél? például: az 1831-dik év, vagy az 1824-d.

Kovács Pál vígjátékát egyedül Vidor beszédei vétették-föl velem az Aurórába, mellyekben egy-két charakteristikus vonás mutatkozik, a mit, bár parányi és csekély magában, nem lehet mégis nem becsülnünk, minekutána íróinknak egyike sem tud (ha talán Kisfaludyt kivesszük) charakteristikus beszédeket s még kevésbbé egész karaktereket consequentiával összealkotni és valószínűsüggel; s minekutána még olly író sem tud, mint Vörösmarty. Egyébiránt a vígjáték rossz s a mellett még servum pecusság is van benne. A *Vándor* az idő szűke miatt úgy

készült, hogy midőn harmadik lapja még csak fejemben volt, első lapjai már a szedő keze alatt, s midőn hibáit látván rajtok segítenem kellett volna, már akkor a nyomtatást is elhagyta. Így járunk mi journalisták gyakran. Az a kritika becses portéka, hogy vétkeinkért legalább lakoltathat, csak az a kár, hogy mi magyar írók szabadon véthetünk s a vaspálczát senki sem emeli reánk. Melly haszon volna az, ha most valaki feltámadván ésszel s energiával megmutogatná a publicumnak és sok kárörvendő írónak, mennyire gáncsolható maga a másokat gáncsolgató Kritikai Lapok szerkezetetője?

Az Auróra nyomtatása már elkezdődött, de még mindig van hely az ezután beküldendő munkák felvételére. Reményilem, hogy kedves barátom uram, ha többet nem, két-három verszetet fog bele szálni. Egyéb iránt, ha olly író is elvonul tőle, mint barátom uram, akkor nem csak rosszabb lesz a tavalinál, de a redactort is azon gondolatra hozandja, hogy jövő évekre hagyjon fel kiadásával, mert az íróknak ezen szükében illetén nemű foglalatosság, csak kínos nyavalygás. A Társalkodó redactióját én csak az 52-ik számig viszem, azon túl pedig nem. Ez is jobb lehetett vala; hogy nem lett, nem az én vétkem, hanem tulajdonosáé, kinek félelme kezeimet kötve tartá. — Mi a Jelenkort illeti, ez mind eddig legjobb politicai ujságunk. Kár hogy a külföldi hírek nincsenek benne még több combinatióval adva. Az pedig hogy Helmecezy olly kegyetlenül zaklatja, mind a stilistikát, mind a nyelvtörvényeket, nem csak kár, hanem vétkes dolog is, s ellene felszólalni hasznos volna: csak hogy most még korán van; az praenumeransait idegenítén el s kárt tenne. Ez a mi jó barátunk mindig igen gonosz stiliszta volt s mindig az fog maradni. Megtéríteni akarni czéltalan dolog volna, de a publicumot hibáira figyelmessé tenni annak idejében, hasznos és szükséges lesz.

A mi a Tudománytárt illeti, én attól félek, kedves barátom uram, hogy olly silány és nyomorú lesz, mellynek kiadása a társaságnak szegényére fog válni. Ennek minden nap látom jeleit a bejött recenziókban. Gonosz bírálatcskák, mellyeket *mi tisztelt tag urak* (Döbrenteiként) írkálgatunk. Ha heti üléseinket látná, barátom uram, öszvecsapná kezeit apró nyavalygásainkon. Megjegyzem itt azt is, hogy Döbrentei azon *sarok*, mellyen a társaság nehéz súlya megfordúl. Tónust a Tudománytár nem fog adhatni; sokkal szegényebb leszen, mint hogy illyes valamit eszközhessen. Fő baj az, hogy a Társaság lethargiában szenved s ezen lethargia s hideg indifferentizmus lassankint mindenikünkre, kik itt vagyunk elragad. Én legalább Schedellel és Vörösmartyval együtt benne vagyok. Vörösmarty valóságos *Pegasus im Joche* az ügy irtóztató kárára.

Báró Wesselényi üdvözlöttei általam, barátom uramat. Munkáját már nyomtatják, őt pedig szegényt rég óta hidegletés *nyomja*. Csudálatos, hogy ez erős, izmos ember mindig beteg. Mióta Pesten van, alig volt két-három napig baj nélkül. — A társak tisztelik, kedves barátom uramat.

Éljen szerencsésen, tisztelt kedves barátom uram. Ne tagadja-meg tőlem ollykor-ollykor becses leveleit és szíves bizodalját, ki változhatatlanul vagyok szíves tisztelője.

Pest, Junius 20-d, 1832.

Bajza.

6.

Kedves barátom uram,

Szerencsém van a Kritikai Lapok II-dik füzetéből ezennel egy példánnyal szolgálni s egyszersmind szíves köszönetemet jelteni, hogy azt nagy becsű értekezésével elősegéltni méltóztatott. — Tudom, hogy a kerületi jegyzőség, melyet kedves barátom uram viszen s olly fényesen viszen, igen sok idejét veszi-el; de talán nem még is mindent s így leszen ideje e különben is kis könyvecskén által futni s felőle véleményét egy-két sorban legalább közleni, nyíltan és őszintén, mint egy tiszta keblű férfiútól — milyennek barátom uramat ismerni szerencsém van — az úgy, a dolog kívánja. Nem azt kérem, hogy buzdíttassam, talán kedvezések által, hanem azt, hogy tanítassam (sic!), a mit csak úgy lehet elérnem, ha nyílt s alapos ítéleteket hallok.

Gróf Széchenyi, ki néhány napig itt volt, elmondá a győzödelmet, melyet a rendek táblája hosszas küzdés után a nyelv ügyében kivívni szerencsés vala. Az megszámlíthatlan hasznú s következtetésű leend még úgy is, ha ez országgyűlés alatt királyi helybenhagyást nem nyer, s én azt mondom, ha többet nem fog is tenni a jelen országgyűlés, — mert sokat tennie még most az aristokratismus előítéletei között nehéz, — e nyelv iránti felírással igen sokat tett. Adjon az ég kedves barátom uramnak épséget, erőt, mint egyiknek azok közül, kik e szent ügy mellett olly állhatatosan s a végelszántságig lelkesen vívtanak. Utósó beszédét a nyelv ügyében sok gyönyörűséggel olvastuk; óhajtanék neki egy becsületes, az az, szabadelmű censort, hogy a hartlebeni gyűjteményben kiadathatnék.

Örvendezve jelenthetem kedves barátom uramnak, hogy a *Tudománytár* a heti ülés által felfüggesztetett s jó kinézésék vannak reá, hogy végtére meg is fogjuk semmisíthetni. Gróf Széchenyi, ki előbb védője vala, meggyőződött végre káros voltáról, s most vele kezét fogván, mi kik soha sem voltunk e kritizálásnak baráti, alkalmasint megdönthetjük. Gróf Teleky, s többen, nagyon védik, de bízom, hogy a győzelem övék nem leszen. — Statutumokat fogunk változtatni, — mint a titoknoki levélből eddig fogta tudni barátom uram, — bár e részben együtt munkálkodhatnánk s lehetne reá barátom uramnak is befolyása. De isten tudja ez az országgyűlés meddig tart!

Vörösmarty, Bártfay, Schedel tisztelik általam, én pedig állandó egészségget, erőt és sok türodelmet kívánva az országgyűlési véleménycsatához, magamat szíves barátságába ajánlva, vagyok kedves barátom uramnak tisztelő barátja.

Pest, mart. 22-d, 1833.

Bajza.

7.

Kedves barátom uram,

Minapi együtt létünkkor a mi tisztelt Bártfaynk házánál, óhajtottam volna kedves barátom urammal négy szemközt szólhatni, bizonyos dolgoknak, melyeket barátom uram Bártfayhoz Pozsonyból írt egyik

levele érintett vala, felvilágosítása végett; azonban, — a mit igen fájlalok, — a négy szemközti szólhatásra — nem akada alkalom s én kénytelen vagyok a holt betűhöz folyamodni, ámbár nem örömet, tudván azt, hogy betű ritkán magyaráz úgy, mint élő hang. A Bártfayhoz írt levél engem olly vétkek gyanújába hoz, melyeket nem csak el nem követtem, de felőlök még csak nem is álmodám. Vádoltatni olyantól, kit én, ha soha barátom nem volna is, tisztelnék s vádoltatni barátság-sértés vétkével s kárhoztattatni, kétszerte kínos dolog s fájdalommal tölthet el minden érző kebelt: azért engedje meg kedves barátom uram, hogy érdekelvén a nem kellemes tárgyat, elmondjam, ha csak röviden is, a mi védelmemre szolgál s kérem érte, hogy ne előbb kárhoztasson, csak midőn kihallgata.

A levél azt állítja 1) hogy én barátom uramat írásaimban bántottam, és pedig nem egy, hanem több ízben; 2) hogy a Kazinczy felett mondott emlékbeszédnek Szemere által történt kiadatása iránt a Tud. Társaságban támadt kérdésnek én valék eszköze, azért mert Szemere Muzáriona előttem nem volt kedves jelenés. — Mi az elsőt illeti, erre minden megczáfolhatás féjelme nélkül azt merem mondani, mind itt négy szemközt, mind pedig (ha szükség lesz) publicum előtt, hogy én soha és sehol barátom uramat nem bántottam, sőt még csak szándékomban sem vala soha bántani s kezes vagyok minden betűmért, melyet valaha papirosra írtam, hogy Kölcsey ellen bántás egyikében sincs. Kölcseyt az embert, nem tudnám megfogni, mi okom volt volna valaha bántani. Bántani azt, ki engem soha nem bánta, ki irántam szívességeit mutatá s kit én tisztelék s fognék tisztelni még akkor is, ha ellenséggemé lenne? Ez nem csak barbarus tett fogott vala lenni, hanem még okatlan is azon felül. Kölcseyt, az író, nem csak nem bántám, — sőt ha illik gyermekes számolgatásokra ereszkedni — én mondtam ki róla a legdicserőbb szót, mint a Döbrenteinek írt Válasz mutatja, a mit, ha szükség volna, teljes meggyőződés szerint tudnék ma is ismétleni. Jól tudom a hírt, melly azt terjeszté, hogy én barátom uramat a Kritikai Lapok azon helyén *sértettem orozva*, hol Kazinczynak felingerlőiről ellenem szólok; jól tudom azt is *kinek* vala gyönyörűsége ezen hír koholásában: s elég volna egyedül kinyilatkoztatnom ezennel, hogy ott én nem barátom uramat értem; azonban nem lesz szükségtelen mondanom, hogy ezen vád *azon úri embertől*, ki koholá, igen szegényül vala kigondolva, mert hogy én Kazinczy felizgatói között barátom uramat nem csak nem értettem, sőt nem is *érthettem*, az maga magát megmutatja az előtt, ki a történetek dátumait csak kissé is combinálni fogja. Kazinczy fellobbanása ellenem azon napokról datálja magát, midőn barátom uram nem vala Pesten, hanem útban Pestről Csekére, következőleg Kazinczyval öszveköttetésben már nem volt, hogy felizgathatta volna. Meddig barátom uram Pesten vala, Kazinczyban nem lehetett észrevenni nehezteletét; több ízben volt nálam a boldogült és több ízben én nála a Bártfayék házánál, hol szállva vala. Kazinczy neheztelese barátom uram elmenetele után kezdődött, midőn *két pesti barátja* felizgatá, a mit én igen is jól tudok, s egykor még talán el fogok mondani, ha ezen urak a

dolgot tovább piszkálják. *Most hallgatok nevökkel*, nehogy dobszóval tartsak vadászatot.

Mi a másodikat illeti, erre azt felelem, hogy a Tudós Társaságban az emlékezés miatt nem én támasztottam kérdést, hanem más. Miután kérdés vala támasztva, *én is azok számába tartoztam, kik remjavalák Szemere azon tettét, hogy a beszédet a Muzáronban kinyomtattatta.* Nem azért, a mi mondatik, hogy a Muzáron kedvetlen jelenés lett volna előttem, mert Szemere még húszszor annyit írhat ellenem, mennyit ott íra, az mégis semmi illy nemű bosszúra nem fog ingerleni. Hogy Szemere ellen voltam, oka az, mert a T. Társaság statutumainak egyikében ez áll: Megholt tag felett a Társaság vagy előülő felszólítására valamely tagja a Társaságnak emlékbeszédet fog tartani, melly az Évkönyvekben kinyomtattatik. Szemere tehát statutum szegést követett-el, midőn az emlékbeszédet kiadta; a mi ellen én mindig kikelnék akár mellyik barátom is tenne hasonlót; mert ott, hol törvényszegésről van kérdés, nem ismerek barátot és ellenséget, hanem csak igazságot. Kisfaludy Sándor regéje iránt nem lehetett kérdés, mert verset, melly a Társaság dolgaival egybefüggésben nincs, az Évkönyvek nem vesznek fel s különben is a rege nem a Társaság felszólítására készült s felolvasatása a közgyűlésen csak Kisfaludy Sándornak különös kívánságára történt, a mint tudva van mindnyájunk előtt. Tehát még egyszer mondom, hogy én e kérdésnél nem a muzároni antikritika miatt voltam Szemere ellen. Szemere én *ellenem ír és beszél úton-útfélen 1830 óta mindig* s vallja-meg Szemere ön maga, ha én ellenem-töréseit viszonoztam-e valahol s nehezteltem-e érettök? Nem csak nem neheztelnék, ha csekély írataimat recenseálná mindig, sőt óhajtanám, bírálna meg mindent, a mit írtam s írni fogok, csakhogy bírálatai különbek legyenek s tanulságosbak, mint az, melly a Muzáronban áll, mert úgy csak sajnálni foghatom őt, *hogy hiábalóságokkal vesződik* s tölti idejét. De Szemerének más szándéka van: t. i. engem bántani. Neki gyönyörűsége magát velem mindenkép összeütkezésbe hozni, a nélkül, hogy én tudnám miért, a nélkül hogy én bántottam volna. Tanúk lehetnének pesti barátink, hogy Szemere felől én tisztelettel szólottam sokáig még azután is, midőn ő *piszkolódásait már elkezdette.* Ügyekeztem kímélni a beteget, a testi s lelki bajokban egyaránt sínlődőt: de ő, úgy látszik, vadászta az alkalmat, hol csak lehet velem öszve akasztani. *Kritikáit 1830 óta készíti ellenem; azóta én többször valék nála, viszont ő is nálam: maga elbeszélte, miket ír ellenem; én nem csak nem nehezteltem, sőt buzdítám, hogy adja ki minél előbb s adja-ki a Tud. Gyűjteményben, melly gyorsabban foly, mint a Muzáron; mert azt hittem, hogy én Szemere kritikáiból tanulhatok.* Szemere kritikázhatott volna ellenem bár meddig a didaxis hangján, azért mi barátságban éltünk volna; sőt Szemere bántó hangon is szólhatott volna, én türtem volna szavait, mint türöm másokéit is: *de szükség volt én ellenem azon szándékkal írni, hogy neveltségessé legyek? Mivel érdemlettem én ezt Szemerétől? Mivel érdemlettem azt, hogy Szemere az Auróra ügyében Károlyi typographussal szövetkezvén ellenem machináljon és pedig tulajdoni*

jusok kérdésében, melly kívül van a literátori körön? Én illy tette még legnagyobb ellenségem ellen sem volnék képes elvetemedni. Egy nyerekedni vágyó typographusnak, ki semmit közjóért nem tesz, hanem csak erszénye hasznáért, igazságtalan pretensióinál magát kereskedői czélok eszközzévé engedni (megengedjen nekem Szemere) *nem a legszebb tett.* S ha Károlyi typographus a Muzáron kiadási jusát akarná Szemerétől elfoglalni s engem redactorrá hívna-meg, ha képes volnék is alácson szándékának magamat eszközül engedni, előbb még is Szemerével értekezném a dolog hogyan léte: felől, legalább egy kis illendőségből is. Szemere mind ezt nem tekintette, nem kérdezte: ha Károlyi praetensiója igazságos-e, ha a dolog illendő-e, nem szüle botránkozást, hogy illy parányi literatúrában csupán kereskedői speculatio miatt két Auróra nevű almanach lesz, mind ezt ő nem tekintette, elég vala tudnia csak, hogy ez az Auróra ügye engem boszantani fog, azonnal képes volt azon botránkoztató lépésre is, hogy az írói jusok kérdésében író társa ellen egy fukar kereskedő pártjára álljon. Azonban, isten neki, ha Szemere mind ezeket szép, jó, igazságos dolgoknak hiszi, ám lássa! Bennem lesz annyi erő, — mert alios ego vidi ventos, hogy minden *ellenkezéseit, kritikáit, machinációit* el fogom vállalaimon bírni, csak ő is azután tűrje és emészsze, a mi vele ennek utána történni fog: s a mit egyedül és csupán maga keresett s szerzett magának. Ő engem: nevétségessé akart tenni, meglássuk mellýikönk válik csakugyan azzá; én bízom ügyem igazságos voltában, hogy pörömet ellene elveszíteni nem fogom. A mit óhajtanék az volna: szűnjék ő meg *piszkolódni*, mellyek (sic!) úgy sem vezetik semmire s hagyjon engem nyugalomban, mert az sem neki sem nekem kedves nem lesz, ha azon kénytelenségbe hoz, hogy keserűséget írjak neki.

Dixi et salvavi animam meam! Panaszaimat szabadon és nyíltan öntöm-ki, tisztelt kedves barátom uram előtt, mert ismerem szelid lelkét, igazságszeretetét és jó szívét és bízom, hogy habár Szemerével gyengéd barátság köti is öszve, ellenem-törekedéseit javalni nem fogja. Tudom, hogy minden baj, melly Szemerét éri, barátom uramnak is fáj s azért el akarám itt mondani, hogy én semminek kezdője nem voltam, s Szemere bajainak is oka nem leszek. Továbbá, hogy én kedves barátom uramat mindig tiszteltem, soha ellene semmit nem írtam és nem tettem, bármit mondjon a koholt hír: és ha szükség volna is, hogy valamit tegyek és mondjak ellene, soha nem fognám feledni, kivel van dolgom; s akár melly nagy szükségét fogja Szemere támasztani annak, hogy én keserűségekre vetemedjem ő ellene, én vele barátom uramat soha össze téveszteni nem fogom, mert bár barátság szövi is egymáshoz kettőjököt, mind szív és karakter, mind ész és gondolkozásmódban felette különböznek egymástól. — Kérem és igen kérem kedves barátom uramat arra is, hogy ha valahol megütközik tettemben, vagy írásaimban, ne terheltesék velem őszintén és minden tartalék nélkül szólni, mert egyedül csak így érthetjük meg egymást s így kerülhetünk-ki ok nélküli összeütközéseket, mellyek különben minduntalan támasztathatnak bal czélú sugdálók által. Én azt hiszem, hogy a ki Kölcseyt ismeri, annak Kölcsey

barátjának kell lennie s lehet is legbuzgóbb barátja, a nélkül hogy Szemeréé is legyen egyszersmind, én legalább vagyok és leszek is kedves barátom uramnak minden időkben változhatatlan tisztelője.

Pest, sept. 15-d 1833.

Bajza.

8.

Tisztelt, kedves barátom uram,

Verseimnek egy példányával bátorkodom szolgálni. Összegyűjteni s kiadni őket még talán korán is volt, de én jó korán meg akartam hallgatni hazafitársaim ítéletét felőlök s az csak így vala eszközölhető: egybegyűjtve. Ohajtanék szigorú bírálatokat, értőktől; a nagy publicum ítélete eddig kedvező volt felőlök; de ennek ítélete előttem mindig legutolsó szokott lenni ízlési tárgyaknál. Értők ítélete foghatna nekem irányt adni, vagy arra buzdítani, hogy a kezdett pályán megmaradjak, vagy pedig intésül szolgálni, hogy a vers-írással örökre felhagyjak, mint olyan, ki e pályára soha nem volt híva. Idegen szemek jobban, részrehajlatlanabbul látnak, maga a természet úgy akará, hogy a szem minden mást jobban láthasson, mint *magát*.

Országgyűlési dolgaink igen szomorítók. Balog a barsi követ országos ülésben (!) mondott beszédéért (!!)

notae perbe van idézve. A rendek igen kis többséggel (24 > 22) repraesentálni akarnak mellette, de az urak táblája ellenkezik. A dolog, úgy hiszik sokan, kegyelem útján (nádori közbenjárás által) fog elvégeztetni. — Szeretném tudni, hányan fognak ezután publicumokban rettegés nélkül szólni. Innet tova a csapásokra jajdulni sem lesz szabad. *Wesselényi* folyvást Pozsonyban van s állapotja mindig terheesebb.

Hogyan van, kedves barátom uram, min dolgozik? Rég nincs hírünk Csekéről. Örömmel hallottam, hogy a főjegyzőségről nem mondott-le. Jobb a helyet megtartani, meddig becsülettel lehet, mint átengedni, hogy rajta gonoszok istentelenkedjenek.

A barátok tisztelik s reméljük mindnyájan, hogy a Tud. Társ. nagy gyűlésekor látni fogjuk ismét Pesten.

Éljen szerencsésen; ajánlom magamat szíves emlékezetébe s vagyok változhatatlanul

Pesten, julius 12-d, 1835.

tisztelő barátja
Bajza József
m. k.

9.

Tisztelt, kedves barátom uram,

Az Auróra megjelent, de, a mit felette sajnálok, a barátom uram képe nélkül, mert a metsző nem úgy dolgozá azt, mint én óhajtottam volna. Vannak ugyan zsebkönyveinkben rosabb képek is, mint a millyen ez fogott volna lenni, de én sokkal inkább tiszteltem barátom uramat, mintsem illy középszerű metszést közre bocsássak, kivált akkor, midőn az eredeti kép olly kitűnőleg jelesen van dolgozva mint a barátom uramé *Einsle* által. Vissza vetém tehát azt, s a rajzolatot most másod-

szor Weimárba küldöttem metszés végett *Schwerdgeburthoz*, ki harmad-éve Wesselényi képét az Aurórához olly jól metszé; reményem, hogy ez a barátom uram képét is kielégítőleg fogja elkészíteni. Csak az a baj, hogy most már a kép egy pár hónapig nem fog a közönség elébe jutni. Hazai művészek nemlétében az efféle akadályok épen nem csodálhatók. Nekem az Auróra képeivel évenként csaknem négy annyi bajom van, mint magával a textussal.

Az ide mellékelt aurórai példányt fogadja-el barátom uram tisztelem jeléül s tartson-meg becses emlékezetében, ki változhatatlanul vagyok Pest, január 17-d, 1836.

tisztelő barátja
Bajza József.

(A pesti barátok mindnyájan üdvözlik; újságul írhatom, hogy gróf Széchenyi házasodik; a jövő hónapban lesz esküvője a megholt kamarai elnök Zichy özvegyével.)

III. Függelék.

Az eddig közlötteken kívül még két levél van Bajzától gyűjteményünkben (Szemere-Tár 11., XXII, XXIV.). Ezek a Pyrker-pörben lettek Kazinczyhoz írva és kevéssel utóbb Kazinczy két levelével együtt (Szemere-Tár 11., XXI, XXIII.) a Kritikai Lapokban megjelentek s a Badics-féle kiadásban is ki vannak adva, így közlésük felesleges.

A Szemere-Tár igen sok más levelében is szó van Bajzáról. A még kiadatlanok közt különösen Kazinczy, Szalay László, Toldy és Bártfay leveleiben. Nem akarunk ezek töredékes, vagy részleges közlésével teljes kiadásuknak elébe vágni, ezért csak felhasználtuk adataikat a bevezetésekben és a jegyzetekben. Kettőt mégis kiadunk a Bajza-levelek függelékeként, mert ezek tisztára Bajzával foglalkoznak. Az egyik nem levél, hanem Szemere egy Bajza ellen tervezett támadásának töredéke, a másik Dessewffy József egy levele.

Mindakettő szomorúan tanulságos olvasmány. Az első Szemere jó ízlésének és józan ítéletének teljes megrendülését mutatja, a második a maga hebe-hurgya beszédeivel kegyetlenebbül jellemzi Dessewffyt, mint Bajza »szörnyű« válasza.

1. Szemere-Tár 11., XVIII. Ezt a töredéket, úgy látszik, Szemere Kazinczy számára készítette válaszul a Pyrker-pörben, Kazinczy azonban józanabb volt, semhogy Szemere furcsaságait akár elfogadta, akár felhasználta volna. A megrótt kifejezések a Conversations-lexiconi pörből és a Kritikai Lapok vezérszavából valók. »Vörösvonalú aláírat« alatt az értendő, hogy Kazinczy apokrif aláírását Szemere vörös tintával huzo-

gatta át. — Egyébiránt Kazinczy válaszárol a Pyrker-pörben és a Pannonhalmi út támadásáról igen érdekesen és okosan ír Bártfay Kölcseynek (Szemere-Tár 11., LIII.).

2. Szemere-Tár 13., XXXII. Szemere nem adta ki e zagyvalékot, mert ő sem volt jó véleménynyel Dessewffy írószágáról (Kölcsey X., 355.). Az e levélben közlöttekhez hasonló szépségű verseket írogatott Dessewffy a Sasba Thewrewk Beretválkozó tükrébe és Velenczei szappanporába. Gyűjteményünkben megvan egy ilyen versének — talán a leghosszabbnak és legsületlenebbnek — *A hatalmas geniének* a kézírata (Szemere-Tár 11., XLV, megjelent Sas VI., 68—70.). Később is írkaált még Dessewffy Szemerének Bajzáról (Pl. Szemere-Tár 16., LXXIII.). Gyűjteményünkben még sok Szemeréhez intézett levél van, mely Bajzát szídjá. Így Guzmics méltatlankodik a »felbőszült ifjú« viselkedésén (Szemere-Tár 10., LXXXVI.), Balogh Sámuel írogat róla rőfös lamentációkat, melyekben elmondja mindennek csak tisztességes embernek nem (Szemere-Tár 13., LXXVII; 14., VII, XXVIII, LXXXIX, CXXV; 15., III.) és egyszer Szemere Bertalan is jól leszólja Bajzát. (Szemere-Tár 13., LIII.).

1.

Szemere — Bajzáról.

Bajza József itt úgy fog állítatni a közönség elébe mint Criticus, mint Polemikus, mint Stylista, mint Ember. Azon leszek, hogy szavam igaznak és szerénynek ismertethessék, ha keménynek fog is vétetni.

I. Bajza Józsefben e tulajdonságokat leljük: Éretlen gőg, nevetlenség, szilaj tűz, képtelen vakmerőség, alacsony fegyverrel élés, vad szemtelenség, és a sophismák kedvelése, mellyekkel ellenkezőit beburkolgatni szereti, hogy kéje szerint gyilkolhassa.

Éretlen gőg az: midőn nem pirúl competens Bírónak hirdetni magát.

Nevetlenség, midőn Gróf D.-ről csak úgy szól mint Thewrewk, Döbrentei és Thaisz felől.

Szilaj tűz, midőn négy írónkat mindennek, a többieket részint valaminek, részint semminek nyilatkoztatja ki.

Képtelen vakmerőség, midőn egy magában és méltóságai által igen nagy férfit támad meg s igazságtalanúl és tompa vastagsággal, s prózában és versben.

Alacsonyóság, midőn a szerencsétlenné lett szerencsétlensége említése által pírítja, nyugalomba tett Redactornak titulázza; egy másik ellenkezőjének pedig oly verset vét elébe, mellynek elhallgatott részében a *stultus* szó előfordul s magát az Olvasóval kitaláltatja.

II. Bajza Józsefben mint stylistában következő tulajdonok gáncsolthatnak: Gyakorlatlan kéz, sületlenség, czikornya, dagály plágiumi utánozás.

Gyakorlatlan kéz az, midőn Bajza huszonötödfél sorban e szót *tudomány* tizenegyszer, emezt pedig *ismeret* hatszor hallatja.

(Itt hosszabb üresen hagyott hely van.)

Sületlenség az, midőn Bajza így szól: *az emberi isméretnek annyi ágaiban bírónak lenni súlyosabb dolog, mint magát a Véték Súlyát is Weissenfelsről prózai köpönyegbe burkolgatva Kelenföld hegyéig czepelni.*

Czikornya az, midőn Bajza így szól: *a rejtemények leplébe vonulni szerető önség,*

Dagály az, midőn Bajza a didaxis nemében ez egyszerű ideát: Mi nem vagyunk igazságosak, hanem részrehajlók; bennünket szív- és vér-rokonság, hír- és név-gőz s vallásbeli pártúzéseink csábítanak el — ekképen adja: *A helyett hogy az egyedül-idvezítő, s igaz útát — (egyedül-idvezítő és igaz nem szükségtelen bővítés-e?) — keresnők, a szív- és vér-rokonság, a hír- és névgőz — (hír és név gőze nem annyi-e mint hiúság, mely egy a mingyárt következendővel) — a vallásbeli pártoknak s az emberi hiúság ezer nemű czéljainak, mint annyi isteneknek — (kellett-e ez ide?) — szobrokat emeltünk — (szobrokat emelni a hiúság csábjának, nem czifra ide nem illő expressió-e?)*

Utánozás az, midőn Bajza József Kölcseynek e mondása után (itt megszakad)

Kazinczy Fer.
Muzárium számára 1831.
febr. 27.

A vörös vonalú aláírat tőlem.

Szemere Pál.

2.

Dessenuffy József gr. — Szemere Pálhoz.

Kérem írja-meg nekem Kegyed a két Auróra történetét. Nem tudom, miben van az egész dolog! — Íme, új szakadás literatúránkban toldalékul azon számtalanoknak, mellyek e nélkül is eléggé rongálják leg leg külömbfélé tekintetekben szegény honnunkat.

Van két Auróránk, egy vastag testű Világunk,
Hárma nem a vízből, földrül egekre siet.
S mégis, csak ködön át, lassan melegülve lovaglunk,
Nincs-e ez mert csak hús falatotska szívünk?
Hogy ne tovább hát mint eddiglen, hátra maradjunk,
Lelket is hasznos lesz szívre bocsátni talán.

A Kritikai Lapok között p. o. akár az 1-ső, akár a második kötetet forgassam, nem igen találok lelkes szívre vagy szíves lélekre. Így a barátságos szózat Balogh Sámuelhez, mellyben melleleg testvére is lepiszkoltatik, barátságtalanságon, gőgön és elbizottságon kívül legkissebbet se foglal magába; üres hang az egész felelet, nem méltóztatik a szerző vagy fejtegetésbe, vagy taglalatba ereszkedni. — Ha elég lenne vívás nélkül megvetéssel illetni az ellenfél, úgy ezt remek kritikának

hirdetném, mint némely egyéb kritikáit a leg alább eddigelé jobbíthatlan Zajbajnak, kinek e vezetéknevét, valamint lábainak mindaddig, míg ellenzőivel ezen megvető peczkes hangon bánand, meghagyom.

Noha természetem ellen, homeopathice próbáltam őt orvosolgatni, nem kimélve az adatokat, ebben őt magát, és az aleopathákat követvén. Igen nagy mértékű nyavalyáját t. i. nagy mértékű szerekkel kelle megtámadnom, különben csak félig-meddig tarhattam volna magamat igazán orvosolni akarónak. Óhajtám tanulná-meg azon szúrások szenvedelmait érzeni, mellyekhez hasonlókkal mást sebesíte és fájaldmakat éreztete.

»Mint követ óhajtám Bajzát kisímitani kövel,
Ah, *nekem az nem megy!* Bajza símithatatlan.«

Füstbe ment próbatételem, nem fogott rajta az orvosság, a nyíl elpattant rolla, mint a nagyobb srét, a töviskés disznórúl, sőt úgy látom ádázabb kívánna (ha még lehetne) lenni, a lövet után még inkább berzenkedő. Nem kétlem, Horáttal igazolandja magát, totus teres (sic!) atque rotundus, in quem manca ruit semper, de mi? alkalmasint justitia. A mi pedig a gömbölyűséget illeti, ez nem mindég szomszédja a védő tövisnek mint a rózsánál.

Előadása folyó ugyan, et tamen lutulentus fluit, s mindent köröskörül beiszapol, mint a Tisza, hol esése meredekebb. Megvállik, ha majd a napsugárai felszarítják az áradást, békák fognak-e kuruttyolni, a káka és sás között, vagy sűrűn zöldellő fű mosolygani a szemnek és fűszeres szénát éhező kaszának?

Kritikus-e az, vagy csak kriti-kosz, ki a megvetés kinyilatkozását ellenfele iránt személy sértésnek nem tartja, sőt még azok iránt is kimutatja, kik javítási próba kedvéért nem bántak vele homeopathice? — Ki a szelídség, és bunkósság vagy dorongosság között fel- s levezető lépcsőket a kritikai pályán nem lát!? Ki merő fitymálásokból összetűzött cikkelyt Socrates intésével végez: *Áldozatok a Grátiáknak*; de talán egészen el kellett vala maradni, vagy máskép alakulni szózatjának, ha ezt azon bölcs jelszóval, mellyel végzi, kezdette volna.

Kézzelel foghatja már most a Tettes Úr hová viszen a civakodóknál, izgatóknál, kiknek csaknem egész életök nem szeretet, hanem kegytelen zsémbeskedések közt folyt-le, a németek keményebb theóriája a kritika sanyarúságáról. Kivéven nemzetünk s ártatlan barátink valódi megtámadtatása esetét, lehet-e, vagy kell-e a nekünk ügyetlenségnek látszó hibákat, úgy mint valami nagy vétket büntetnünk? Oly világsak-e a jó ízlés törvényei, mint a jól szerkesztetett polgáriak? Kétség-telen-e az mindég, és kitetszik-e mindenha a kritikából, hogy a kritikus több — élesebb — terjedőbb ésszel, velősebb tudománnyal bír, mint a ki bíraltatik? A polgári törvények szerint bírószkodók, csak józan ész nélkül ne szükölködjenek és pártatlanság (?) ne vezesse őket még közepszerű tudománnyal is helyes bírák lehetnek. Nem úgy áll az eszthetikai kritika dolga. Velős tudománnyon, részrehajlatlanságon felül közepszerűséget haladó ész, kivált finom érzetet, és nem kis mértékben dolog,

világ- meg emberisméretet kíván. Mindenha, mindenben, minden előmenetel, hol tapsot, hol piszegetést, sőt olykor füttyentést is megszenved, de az arczúlsapás még inkább felgyullaszt mint pirít, és a dorong se jól nevelt embert kezébe, se az ügyetlen vállára, vagy hátára való. Az ártalmast kerülni kell, a kártékonyt, bűnöst, törvény elibe idézni, — az ügyetlent elég meglegyinteni, sujtogatni, nem szükség ostorozni, csak a korbácsolót lehet olykor vissza korbácsolni. Nem foly mindenha együvé az ember, akár véleményével, akár ennek előadásával. Hány bosszúsáknak látszók legemberibb természetűek? hány buzgó lélek lappang jeges hártya alatt? hány kérkedik szívetlen bohó véleményekkel, mellyek lelkében gyökeret nem verhetek? hány szépen gondolkozó lélek tudja csak feszesen és éktelenül adni gondolatait? — Nem a literatura betyárjainak kell tulajdonítani a nagy írókat, ezeket Isten teremti, nem csupán az író, hanem az olvasó közönség színe egyszersmind kereszteli, és csak az utókor bérmálja-meg a halhatatlanság templomában. (!)

Nagyon mulatságos némelyek magok elbizta, midőn »nagy íróknak« hiszik magokat, mivel szélhordta könyveik hamar és számosan elkelnek, de az uralkodó, akár igaz, akár hibás véleményekkel telleyes, valamint a jó, vagy rossz indulatokat tápláló íratoknak sebesebb és bizonyosabb keletjük szokott lenni. Azomban szintűgy csődül össze a nép, midőn valamely városban csoport kíséri a hős bemenetelét, mint mikor Zöld Marczit a vesztőhelyre vezetik. Hát nem gyülekezik-e akkor is az uttzákon, mikor medvéket tánczoltatnak az Olasz czinkosok? Eredeti, igaz, hasznos, szép gondolatokkal, hol hatalmas, hol kegyéretekkel rakott és piperétlen előadásokban ügyes íróknak dolgozásaik, a legegyszerűbb köntösben, minden bunkó segítsége nélkül is, által-menendenek a jövendőre; sed libri rerum inopes, a mint mondja Flaccus, bármi könnyedén és folyólag íratassanak, vagy akár mennyi paszománt, sujtás, borítás takarják el rajtok a lélek hézagait, jelenleg ugyan bámulathatnak, de nem fogja azért az utó-kor a józan észnek és a valódi nemes lelkűségnek hijányait a legpazératosabb vagy elmésségek, vagy feszességek, vagy cifrák alatt is, azokban megbocsátani.

Mit bizonyít p. o. az efféle kritika? »Balogh Sámuel úgy ír, mint írni nem kellene.« *»Azt tartanám én igen nagy szerentsétlenségnek, ha olly izlésű és ítéletű embernek, mint az Úr írásaiban mutatkozik, tet-szeném.« Óhajtom, hogy az úr »írjon minél többet ellenem; testvére pedig minél többet általában, a mi orvosi körén kívül lesz, hogy több példák legyenek arra, mint kellene írni s nem gondolkodni«.* Első kérdés, melly az olvasóban támad ez, miért? s mivel semmi okot nem olvas, alkalmasint arra a rejtekező válaszra kell buknia, mert Balogh urak a Zajbajhoz írt levél íróját becsülik és szeretik. Én őket, valamint mások is, védelmezésem előtt szintűgy mint azután, mindég igen jeles íróknak tartottam. Az oltalmazás, mellyel engem Sámuel pártolt, hálával toldotta meg tiszteletemet, melly annál nagyobb, mert Balogh Sámuel urat személyesen ösmérni, és tőlle ösmértetni nincs szerencsém.

Engedjenek-meg hát ők, és a tekintetes úr, mind hárman protés-tánsok lévén, nekem pápista létemre egy vallást tennem, mellyben meg